

**TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ENDÜSTRİYEL TASARIMLARIN
TESCİL YOLU İLE KORUNMASI****THE PROTECTION OF INDUSTRIAL DESIGN THROUGH
REGISTRATION: THE CASES OF TURKEY AND THE EU***Erkut ERYAYAR****Özet:**

Endüstriyel bir ürünü, genel anlamda “endüstri tarafından üretilen her ürün” olarak tanımlayabiliriz. Günümüzde ürünler, pazarda rakip ürünlerden sadece teknolojileri, malzemeleri ya da kullanım özellikleri ile değil, tasarımları ile farklılaşmakta ve bu özellikleri ile tüketiciler tarafından tercih edilip satın alınmaktadır. Pazarlamayı son derece etkileyen endüstriyel tasarımların tescil yolu ile korunmaları, tasarımı yapan kişi ya da kurumların haklarını korumak ve rekabeti desteklemek amaçlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple bütün dünyada ürün tasarımları tescil edilmeleri durumunda, tescil tarihlerinden itibaren belirli bir süre ilgili kanunlar çerçevesinde korunmaktadır. Ülkemizde, endüstriyel tasarımlar 27 Haziran 1995 tarihli ve 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname ile korunmaktadır. Avrupa Birliği'nde ise 6 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe giren Topluluk Koruması tüzüğü ile Birlik üyesi devletlerde korunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel tasarım, endüstriyel tasarım tescili, tasarım koruması

Abstract:

An industrial product can be defined in broad terms as “any product produced by the industry.” Today’s products no longer distinguish themselves from their rivals in terms of their technologies, material and uses only, but also in terms of their design, which can figure as a reason for purchase for consumers. The motive behind the protection of industrial designs by way of official registration is the purpose to protect the rights of individuals or institutions who has created the design and to promote competition. Therefore once they are officially registered, all the industrial designs in the world are under the protection of certain laws and regulations for a certain amount of time. In Turkey, industrial designs are protected by decree law number 554 concerning the protection of industrial designs that passed on June 27, 1995. In the EU countries, industrial designs are protected by community design regulations that passed on June March 6, 2002.

Key words: Industrial design, industrial design registration, protection of design

* Öğr. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi – İstanbul erkuteryayar@yahoo.com

Giriş

Endüstriyel olarak üretilen ürünlerin ekonomik-estetik-ergonomik ve benzer ilkeler bağlamında tasarlanarak günümüz küresel pazarlarında yerini bulmasını hedefleyen endüstri ürünleri tasarımı disiplini, ürüne katma değer katan en önemli alanlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Firmalar, sahip oldukları bilgi birikimlerini, rakiplerine karşı, pazarlama silahı olarak kullanmaktadırlar. Yapılan yatırımların, birikim ve yaratıcılık sonucu gerçekleştirilen tasarımların, ürünlerin satışını doğrudan etkilemesi sonucu, endüstriyel tasarımların korunması zorunluluğu uzun yıllardır dünyada uygulanan ve tartışılan bir konu olmuştur. Endüstriyel tasarım tescili ile yaratıcı fikirlerin, rakipler ile bu tasarımları kopyalayarak haksız kazanç elde etmek isteyenlere karşı korunmaları amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmada, konu Endüstri Ürünleri Tasarımı mesleği disiplini bakış açısı ile ele alınmıştır.

1. Endüstriyel Tasarım

Bütün dünyada kanunlar ile koruma altına alınan endüstriyel tasarım kavramının pek çok farklı tanımı bulunmaktadır.

Amerikan Endüstriyel Tasarımcılar Topluluğu IDSA (Industrial Designers Society of America) endüstriyel tasarımı; "Kullanıcı ve üreticinin karşılıklı yararını gözeterek ürünlerin işlev, fayda ve görünümünü optimize edecek şekilde yeni ürün fikirleri yaratmaya yönelik profesyonel bir etkinlik" olarak tanımlamıştır¹.

Uluslararası Endüstriyel Tasarım Dernekleri Konseyi ICSID (The International Council of Societies of Industrial Design) endüstriyel tasarımı, "Amacı objelerin, süreçlerin, hizmetlerin ve bunların hayat döngüleri içindeki sistemlerinin çok yönlü niteliklerini belirlemek ve ortaya çıkarmak olan yaratıcı bir etkinliktir. Bu nedenle tasarım, teknolojilerin yenilikçi bir biçimde insan için kullanılmasında, kültürel ve ekonomik alışverişte merkezî bir faktördür"² olarak tanımlamaktadır.

Dünya Fikri Haklar Organizasyonu WIPO (World Intellectual Property Organisation) endüstriyel tasarımı; endüstri veya elle üretilen ürünün süslemesi ya da estetik görünüşü olarak tanımlamaktadır³.

Türk hukukunda endüstriyel tasarım konusunda yapılan ilk tanım, 1965 tarihli sınai resim ve modeller konusunda hazırlanan kanun tasarısında yer almıştır. Bu tasarıya göre sınai resim; "Sanayi ve küçük san'at mamulâtının imal ve istihsali için tip hizmetini görebilecek mahiyette olan ve tertibi dış şekli tezyinatı veya manzarası itibariyle tefrik ve temyize elverişli bulunan cisimler bu kanuna göre

¹ www.idsa.org (E.T: 06.11.2009)

² www.icsid.org (E.T: 02.11.2009)

³ www.wipo.int (E.T: 06.11.2009)

sınai resim addolunur. Ticari bir maksatla eşya üzerine yapılacak tezyinat için tip hizmetini görebilecek mahiyette ve el, makine, kimyevi bir usul veya vasıtalar mezc edilerek herhangi bir mamulün tazyininde kullanılabilir olan çizgi ve renklerin herhangi bir terkip veya tertibi itibariyle tefrik ve temyize elverişli bulunan satırlar bu kanuna göre sınai resim addolunur.” şeklinde tanımlanmıştır⁴.

554 Sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin yürürlüğe girmesine kadar Türk tasarım hukukunda “tasarım” ifadesinin yerine Alman ve İsviçre hukuklarının etkisi altında “model” ve “resim” sözcükleri kullanılmıştır. Kullanılan model ifadesi üç boyutu, resim ifadesi ise iki boyutu tanımlamaktadır⁵.

Bir ürünün endüstriyel ürün özelliği taşıması için, o ürünün endüstriyel yollarla ve birden fazla üretilebiliyor olması gerekmektedir. Eğer ürün bu özelliklere sahip değilse, yani el işçiliği ile ve birden fazla üretilmemişse ortaya çıkan ürün sanat eseri kapsamına girer⁶.

Ünal Tekinalp, Fikri Mülkiyet Hukuku isimli eserinde endüstriyel tasarımı “görünüm” olarak tanımlamıştır. Tekinalp'a göre tasarım “bir ürünün veya ürün parçasının, ürün üzerindeki süslemenin çizgilerinin, renklerinin, dokunun, malzemenin, esnekliğin ve bunun gibi insan duygularıyla algılanabilen unsur ve özelliklerin; bunların tamamının veya bir kısmının bileşiminin ya da takımının görünümüdür”⁷.

Devlet Planlama Teşkilatı, sekizinci beş yıllık kalkınma planında endüstriyel tasarımı; “Pazarda tespit edilen ihtiyacı en iyi şekilde karşılayacak bir ürünün, üretici firmanın teknolojik olanakları çerçevesinde ve üreticiye makul bir kâr sağlayacak şekilde planlanması eylemi” olarak tanımlanmaktadır⁸.

TPE'nin yayımlanmış olduğu Endüstriyel Tasarım Kılavuzu'nda endüstriyel tasarım şöyle tanımlanmaktadır; “Endüstriyel tasarım, ürünün süsü veya estetik görünüşüdür. Estetik görünüş; ürünün biçimi, rengi, süsü veya bunların kombinasyonları sonucu ortaya çıkan ve göze hitap eden görünüşüdür”⁹.

554 Sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de tasarım; “bir ürünün tümü veya bir parçası veya üzerindeki süslemenin, çizgi, biçim, renk, doku, malzeme veya esneklik gibi insan duyguları ile algılanan çeşitli unsur veya özelliklerinin oluşturduğu bütün” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım grafik tasarımları veya endüstriyel tasarımları kapsamaktadır.

⁴ Bilgin, A., *Endüstriyel Tasarım Hakkı ve Tazminat Davaları*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2006, s. 4.

⁵ Tekinalp, Ü., *Fikri Mülkiyet Hukuku*, Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti, İstanbul 2005, s. 616.

⁶ 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname, Ürünü “Bilgisayar programları ve yarı iletkenlerin topografyaları hariç olmak üzere, endüstriyel yolla veya elle üretilen herhangi bir nesnenin yanı sıra” olarak tanımlasa da burada kriter birden fazla üretiliyor olmasıdır.

⁷ Tekinalp, age., s. 610.

⁸ *Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, 2000, s. 175.

⁹ *TPE, Endüstriyel Tasarım Kılavuzu*, Kuban Matbaacılık, Ankara.

554 Sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, endüstriyel tasarımı bir anlamda ürünün “kabuğu” olarak nitelendirmektedir. Hukukçular, endüstriyel tasarım kavramını ve ürününü, görünüş özelliklerine göre nitelendirmektedir. Oldukça basite indirgenmiş olan bu tanımlamayı genişletmek gerekmektedir.

Endüstriyel tasarım, bir ürünün sadece “estetik” olarak nitelendirilebilecek kabuğudur şeklinde bir tanım eksiktir. Tasarım, ürün geliştirmenin önemli bir parçasıdır. Bir ürünün başarısı sadece sahip olduğu estetik değerlerle ölçülemez. Ürünün faydası, işlevselliği, kullanım ve üretim kolaylığı, güvenli kullanımı gibi faktörler bir araya geldiğinde ancak gerçek bir başarıdan söz edilebilir. Buradan yola çıkarak, tasarımcının bir ürünü tasarlarırken sadece estetik kaygılar taşıdığı düşüncesi hatalıdır. Aşağıdaki tanım bu fikri desteklemektedir.

“Endüstriyel tasarım hakkında bilinmesi gereken ilk şey bunun yeni ürün geliştirme olarak tanımlanan endüstriyel faaliyetin önemli bir parçası olduğudur. Özellikle kullanıcılarla doğrudan görsel ve / veya fiziksel ilişki gerektiren tüm ürün gruplarında (masa, çatal, matkap, otomobil, tencere, saat, kalem, musluk, kapı / dolap kulpu, bardak, gözlük, lamba, fırın, kürek, koltuk, oyuncak, soba, takı, tencere, tornavida, elektrik prizi, cep telefonu, kaynak makinesi, testere, ayakkabı, bisiklet, vb.) endüstriyel tasarım, kullanıcıların / müşterilerin o ürünleri tercih edip satın alarak güvenli, verimli ve rahat bir şekilde kullanmasını sağlayan uzmanlık alanıdır. Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta endüstriyel tasarımın bir ürünün çiziminden, görüntüsünden veya “estetiğinden” ibaret kozmetik bir unsur olmadığıdır. Yani endüstriyel tasarım sadece ürünleri daha güzel görünür kılmamanın bir yolu değil, ürünleri her anlamda daha iyi yapmanın yöntemidir”¹⁰.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere endüstri ürünleri, satışlarından kazanç sağlamak amacı ile üretilmiş ürünlerdir. Bu nedenle tasarıma yapılan yatırımı koruma altına almak gerekmektedir.

2. Türkiye’de Endüstriyel Tasarım Koruması

Türkiye’nin 1990 yılı sonrası Avrupa Gümrük Birliği Anlaşması’na dâhil olma çalışmaları, sınai mülkiyet haklarının daha çağdaş kanunlarla korunması gerekliliğini ortaya koymuştur. Uluslararası ticaretin geliştirilmesi ile yeni ve yaratıcı fikirlerin korunması için, 24 Haziran 1994 tarihinde 554 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Türk Patent Enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün kurulmasının ardından 7 Kasım 1995 tarihine kadar 2 Kanun, 6 Kanun Hükmünde Kararname, 2 Bakanlar Kurulu Kararı, 14 yönetmelik ve tebliğlerden oluşan mevzuat yürürlüğe girmiştir¹¹. Türkiye’de endüstriyel tasarımların tescil yolu ile korunması, 27 Haziran 1995 tarihli ve 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname ile gerçekleşmiştir¹².

¹⁰ Er, A., Er, Ö., Başer, S., *Endüstriyel Tasarım Kılavuzu*, İstanbul Sanayi Odası, İstanbul, 2003.

¹¹ Yalçınar, U. G., *Sınai Mülkiyet İlkeleri*, Metal Ofset Matbaacılık, Ankara 2000.

¹² *Resmî Gazete Tarihi* - No: 27/06/1995 - 22326

Türkiye’de tasarım tescili verme yetkisi, sadece Türk Patent Enstitüsü’ne aittir. Enstitü, incelemesiz tescil sistemini uygulamaktadır. İncelemesiz tescil sistemini şöyle açıklayabiliriz.

Tasarım tescili için yapılan başvurular, şekil ve içerik olarak değerlendirilir. Enstitü, başvuruları değerlendirirken tasarımların yeni veya ayırt edici özelliğe sahip olup olmadığına bakmaz. Yapılan işlem, yönetmelik çerçevesinde belirlenen evraklar ve belirtilen şartlara uygun olup olmadığına bakılmasıdır. Şekil incelemesi yapılan ve belirtilen şartlarda bir eksikliği olmayan başvurular, Endüstriyel tasarım siciline kayıt edilir ve aylık olarak yayınlanan resmî endüstriyel tasarımlar bülteninde yayınlanarak ilan edilir. Bu aşamadan sonra altı aylık bir yasal itiraz süresi başlar. Bu sürenin sonunda bir itiraz gelmezse başvuru tasarıma tescil belgesi verilir.

Türk Patent Enstitüsü, ülkemizde tasarım korumasından faydalanabilecek kişilerin sahip olması gereken özellikleri şöyle açıklamıştır; “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları veya Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikametgahı olan veya sınai veya ticari faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler veya Paris veya Bern Sözleşmeleri veya Dünya Ticaret Örgütü’nü kuran anlaşma hükümleri uyarınca başvuru yapma hakkına sahip kişiler yararlanır. Ayrıca burada belirtilenler dışında kalmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti uyuşundaki kişilere kanunen veya fiilen tasarım korunması tanıyan devletlerin uyuşundaki gerçek veya tüzel kişiler de karşılıklılık ilkesi uyarınca Türkiye’de tasarım korumasından yararlanır”¹³.

Türk tasarım hukukuna göre, bir tasarım ilk tescil edildiğinde beş sene süre ile koruma altına alınır. Sürenin bitiminden itibaren beşer seneden dört defa daha süre uzatımına gidilebilir. Bu durumda bir tasarım toplam yirmi beş sene koruma altına alınmış olur.

Endüstriyel tasarımların tescili, tescil sahibine belirlenen süre içerisinde mutlak bir hak kazandırır. Bu durumda aşağıda belirtilen fiiller tasarım tescil sahibinin hakkına tecavüz sayılmaktadır;

- Tasarım hakkı sahibinin izni olmaksızın tasarımın aynısı veya belirgin bir şekilde benzerini yapmak, üretmek, piyasaya sunmak, satmak, sözleşme akdi için icabda bulunmak, kullanmak, ithal etmek ve bu amaçlarla depolama, elde bulundurmak.
- Tasarım belgesi sahibi tarafından sözleşmeye dayalı lisans yoluyla verilmiş hakları izinsiz genişletmek veya bu hakları üçüncü kişilere devir etmek.
- Yukarıda bahsedilen fiillere iştirak veya yardım veya bunları teşvik etmek veya hangi şekil ve şartlarda olursa olsun bu fiillerin yapılmasını kolaylaştırmak.

¹³ www.turkpatent.gov.tr (E.T: 06.11.2009)

- Kendisinde bulunan ve haksız olarak üretilen veya ticaret alanına çıkarılan eşyanın nereden alındığını veya nasıl sağlandığını bildirmekten kaçınmak.
- Gasp¹⁴.

Yukarıda belirtilen fiiller gerçekleştiğinde, tasarım tescil sahibi oluşan tecavüzlerden dolayı hukuk ve ceza davası açmaya yetkilidir.

Türkiye'de alınan bir tasarım tescili sadece Türkiye sınırları içerisinde geçerlidir. Başka bir deyişle; "Türkiye'de başvurusu yapılan ve tescil edilen bir tasarım sadece Türkiye sınırları içinde söz konusu kanunun getirdiği koruma hakkından yararlanır. Bu nedenle, ayrıca koruması istenilen her ülkede, o ülkenin mevzuatına göre başvuruda bulunularak tescil ettirme imkânı vardır"¹⁵.

Bir ürünün 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname ile korunması için, o ürünün endüstriyel yolla birden fazla üretilmiş olması gerekmektedir. Eğer ürün birden fazla sayıda üretilmiyor veya üretilmek istenmiyorsa, ürün sanat eseri kapsamına girer ve telif hakkı kapsamında korunur¹⁶.

554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname'ye göre bir tasarımın kanunla korunması için, tasarımın aşağıdaki niteliklere sahip olması gerekmektedir;

- Yenilik
- Ayırt edici nitelik

554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname'ye göre yenilik kavramı; Bir tasarımın aynısı, başvuru veya rüçhan tarihinden önce dünyanın herhangi bir yerinde kamuya sunulmamış ise, o tasarım yeni kabul edilir (madde 6/I). "Yenilik iki unsuru içermektedir: Birinci unsur söz konusu olan tasarımın önceki tasarım veya tasarımlarla aynı olup olmadığı, ikinci unsur ise aynı tasarımın daha önce kamuya sunulup sunulmadığıdır. Buna göre 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname anlamında yenilik hem *yumuşak* hem de zaman ve coğrafya yönünden mutlaklır. *Yumuşaktır*; çünkü tescil için başvurusu yapılan tasarımın, *aynısının* daha önce kamuya sunulmamış olması yeterlidir"¹⁷.

Tasarımlar sadece küçük ayrıntılarda farklılık gösteriyorlarsa aynı kabul edilir. Karşılaştırılan tasarımlar hem yan yana konular, hem de ayrı ayrı bakılarak değerlendirilir. Yenilik belirlenirken, ayırt edici niteliğe oranla yüzeysel bir inceleme yapılır.

¹⁴ www.turkpatent.gov.tr

¹⁵ www.turkpatent.gov.tr

¹⁶ TPE, Endüstriyel Tasarım Kılavuzu, Kuban Matbaacılık, Ankara.

¹⁷ Tekinalp, age., s. 615.

“Benzerlik testinde, aynı izlenimi uyandırma, aynı etkiyi yapma, karıştırılma tehlikesi veya olasılığı incelenmez. Bunlar ikinci aşamaya aittir. “Aynı” olma şarttır. Sadece, küçük ayrıntılardaki fark ayniyete engel olmaz. Başka bir deyişle, tescili talep edilen tasarım, önceki tasarımdan küçük ayrıntılarda farklılık gösteriyorsa “aynı” kabul edilir. Yenilik mutlaktır; çünkü tescili istenen tasarımın aynısının kamuya sunulması, Türkiye’de değil, dünyanın neresinde, ne zaman yapılmış olursa olsun, yenilik ortadan kalkar. Bundan tescil başvurusunda bulunan tasarımcının haberinin bulunup bulunmaması, hiçbir etki yapmaz”¹⁸.

Tasarıma bazı özellikleri nedeni ile “yeni” sıfatı verilir. Ancak “yeni” kelimesi, sadece var olmayan bir şeyin yaratılması değil, var olan bilinen bir şeye bazı özellikler ve unsurlar eklenerek, bilinenden farklı hâle getirilmesini de içerir. Dolayısıyla yeniliğin, tasarımı benzerlerinden ayıracak ölçüde olması yeterlidir¹⁹.

Hukukumuzda tasarımların tescil edilip korumadan faydalanabilmesi için taşınmaları gereken bir diğer özellik de ayırt edici niteliğe sahip olmalarıdır. Buna göre, ayırt edici nitelik bir tasarımı diğerlerinden ayırt etmeye yarayan farklılıktır²⁰.

554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname’ye göre ayırt edici nitelik kavramı; Bir endüstriyel tasarımın bilgilenmiş kullanıcı üzerinde bıraktığı genel izlenim ile diğer bir tasarımın böyle bir kullanıcı da bıraktığı genel izlenim arasında belirgin bir farklılık oluşuyorsa bu tasarım ayırt edici niteliğe sahiptir.

Bir tasarımın ayırt edici nitelikleri, o tasarıma has, yani sadece o tasarıma ait özelliklerdir. Ayırt edici nitelik incelemesinde, bir tasarımın diğerlerinden görsel açıdan yeterince farklı olup olmadığına bakılır. Deyim yerindeyse ayırt edici nitelik, tasarımın esasını oluşturup, tasarımı benzerlerinden ayırt etmeye yarayan unsurdur. Ayırt edici nitelik ürünün özünde, işlevinde, yapısal kuruluşunda, şeklinde veya anlam ve kavramında olabilir²¹.

“Yenilik ve ayırt edicilik incelemesi nitelik yönünden farklılık göstermez. İkisinde de tescili istenen veya ihtilaf konusu olan tasarımın daha önceki (mevcut) bir tasarımın aynısı olup olmadığı (yenilik) ve ondan değişik olup olmadığı (ayırt edicilik) testi yapılmaktadır. İkisi de önceki (mevcut) tasarımlara göre kıyaslama ve değerlendirme işlemine yöneliktir. Aynı inceleme değişik test ölçütleri ile iki aşamada gerçekleştirilir. Ne yeniliğin basamağı veya kalitesi ne ayırt ediciliğin kesin kriteri vardır. Ayırt edicilikte bilgilenmiş kullanıcının üzerinde yaratılan “genel izlenim” esas alınmıştır”²².

¹⁸ Tekinalp, age., s. 615.

¹⁹ Suluk, C., “Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Tescilli Tasarımların Koruma Şartları”, *FMR 2001*, S. 2, s. 27.

²⁰ Bilgin, A., *Endüstriyel Tasarım Hakkı ve Tazminat Davaları*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2006, s. 33.

²¹ Suluk C., *Tasarım Hukuku*, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş. Ankara 2003, s. 246.

²² Tekinalp, age., s. 614.

554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname'ye göre, ilk olarak, söz konusu tasarımın mevcutlara nazaran yeni olup olmadığına, ikinci aşamada ise mevcutlardan farkının bulunup bulunmadığına bakılır. Birincisi objektif bir incelemedir. Hüküm herhangi bir karşılaştırma kılavuzu içermemekte, sadece fark veya farklar olup olmadığı araştırılmaktadır. İkincisi ise, bir genel intiba testidir²³.

ALRC (Australian Law Reform Commission Report)²⁴, yeniliğin yanında ayırt edici nitelik testine duyulan ihtiyacı şu gerekçelerle açıklamaktadır²⁵;

a. Ayırt edici nitelik incelemesi tasarım yaklaşımının (design approach) bir sonucudur. Bu yaklaşımın gereği ürünleri ayırt etmede tasarımın önemi ortaya çıkmaktadır. Bu test, tasarımcının çalışma yöntemiyle de uyum arz etmektedir.

b. Bu test, tasarımın geneline bakılmasını; tasarımdaki bir ya da birkaç ayırt edici özelliğe bakılarak değerlendirme yapılmamasını sağlar.

c. Bu test, göze hitap etme, ufak farklılık, ticari değişiklik, açık adaptasyon gibi sorunun çözümünde yetersiz kalan kavramların sakıncalarını bertaraf edecek niteliktedir.

d. Bu test sayesinde bir tasarımın önceliklere oranla ne kadar ilerlemeyi sağladığı belirlenebilir. Böylece bir tasarımın koruma kapsamının genişliği de bu sayede ortaya çıkar.

e. Yenilik incelemesinde sadece farklılık araştırması yapılırken ayırt edici nitelik incelemesinde bunun ötesine gidilerek yenilik geliştirmenin (*innovation*) tanınması üzerinde durulur. Tasarım hukuku bakımından burada *innovation* kavramı teknolojik yenilikten ziyade, tasarımın görünümündeki ilerleme olarak ele alınmalıdır. Zira Türk ve Topuluk Hukukunda tasarımın korunması *kabuk tasarımıyla* sınırlı görünmektedir.

f. Bu test sayesinde bir tasarımın koruma şartlarının ve tecavüzün belirlenmesinde yeniliğin oranla daha fazla bir farklılık aranır. Kısacası ayırt edici nitelik incelemesi, yenilik incelemesine oranla daha sıkı bir incelemeyi gerektirir. Önemle belirtilmelidir ki, bu test objektif bir incelemeyi gerektirir.

554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname, aşağıdaki özelliklere sahip tasarımları koruma dışında tutmuştur:

- Yeni ve ayırt edici niteliğe sahip olmayan tasarımlar

Bir tasarımın tescili, tescil sahibine o tasarımla ilgili tekel hakkı sağlamaktadır. Bu hak, başkalarının tescil edilen tasarımın aynısını ya da benzerlerini kullanmasını engellemektedir. Bu haktan faydalanabilmek için tescil edilecek tasarımın yeni olması şartı aranmaktadır. Yenilik kriteri olarak 554 sayılı

²³ Tekinalp, age., s. 614.

²⁴ ALRC "Australian Law Reform Commission Report", Sweet & Maxwell, London 2000.

²⁵ Suluk, 2003, age., s.247.

Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname’de geçen kamuya sunulmamış olma şartı; sergileme, tarif, yayım, tanıtım, satış amaçlı piyasaya sunma gibi eylemleri kapsamaktadır. Ülkemizde, Topluluk hukukunda da kabul edilmiş olan mutlak yenilik şartı aranmaktadır. Bir tasarımın mutlak yeni sayılabilmesi için, insanlık tarihi boyunca dünyanın hiçbir yerinde daha önceden bilinmemesi gerekir. 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname’de geçen tasarımın ayırt edici niteliğe sahip olup olmadığı belirlenirken, kıyaslanan tasarımların farklılıklarından çok ortak yönlerine bakılarak değerlendirme yapılır.

- Kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı tasarımlar

Bir tasarımın, kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olup olmadığını Enstitü takdir eder. Böyle bir durumda tescil başvurusu kabul edilmez ya da değiştirilmesi istenir²⁶.

Kamu düzeni ve genel ahlak kavramları, içinde bulunulan zamana, coğrafyaya veya kültüre göre değişkenlik göstermektedir. Daha önceki yıllarda, genel ahlaka veya kamu düzenine aykırı olan bir düşünce ya da bir ürün, bu gün kabul görmüş ve gündelik hayatın bir parçası hâline gelmiş olabilir ya da bir kültürde kabul edilmeyen bir düşünce başka bir kültürde çok normal karşılanabilir. Son derece değişken özellikler içeren bu kavram, Türk ve Topluluk Tasarım Hukukunda, bu sebeplerden dolayı net bir açıklamaya sahip değildir. Önemle üzerinde durulması gereken nokta, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname’de geçen, “Kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olmama” şartının tasarımın kullanımını değil, tasarımın kendisini hedef almasıdır. Burada vurgulanmak istenen, bir tasarımın, tasarlanma amacı dışında kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı kullanılabilir olma ihtimalinin olduğu ama bu amaçla tasarlanamaz olmasıdır. Örnek olarak; ankesörlü telefonları bedava kullanmak için bir ürün geliştirip o ürüne tasarım veya patent-faydalı model tescili alınmaması verilebilir.

- Teknik fonksiyonunun gerçekleştirilmesinde, tasarımcıya, tasarıma ilişkin özellik ve unsurlarda hiçbir seçenek özgürlüğü bırakmayan tasarımlar

Bir tasarımın tasarımcıya hareket özgürlüğü bırakmaması demek, tasarımın bir unsur veya özelliğinin tasarımın teknik fonksiyonu ile sıkı ilişkisinin bulunması ve tasarımın teknik fonksiyonunu yerine getirebilmesi için o unsurun veya özelliğinin tasarımda bulunmasının şart olması, o özellik ve unsurun olmazsa olmaz nitelik taşıması gerekmektedir²⁷.

Bir tasarımın tescili, o tasarımla ilgili olarak tescil sahibine belirli bir süre için tekel hakkı sağlamaktadır. Bu hak, ürünün kendisi için değil, ürüne uygulanan tasarım için kazanılmış bir haktır.

²⁶ Camcı, Ö., *Endüstriyel Tasarım Davaları*, Ufuk Reklamcılık ve Matbaacılık, İstanbul 2000, s. 80.

²⁷ Tekinalp, age., s. 620.

Eğer tasarıma konu olan ürün, belirli bir tasarımın dışında hayata geçirilemiyorsa, mutlak yeni olsa dahi kanunlar karşısında koruma hakkı kazanamaz. Burada düşünülen, hangi tasarımcı olursa olsun, tasarımı aynı şekilde yapmak zorunda olduğudur. Kanun koyucular bu sınırlama ile rekabeti korumayı planlamışlardır. Tescil, ancak tasarımın alternatiflerinin olabilmesi durumunda alınabilir. Bu uygulamada, tasarımın estetik unsurlarından çok fonksiyonel unsurları ön plana çıkmaktadır. Ürünün işlevini yerine getirebilmesi için zorunlu ve tek bir tasarım olması durumunda o tasarım korunmamaktadır. Örnek olarak; yeni geliştirilmiş ve tasarlanmış bir konservenin kapağı sadece bir tek açacak tarafından açılabilirse bu ürünler koruma altına alınmaması verilebilir.

- Tasarlanan veya tasarımın uygulandığı ürünü başka bir ürüne mekanik olarak monte edebilmek yahut bağlayabilmek için ancak zorunlu biçim ve boyutlarda üretilen tasarımlar

Yukarıda belirtildiği üzere tescil sonrası elde edilen hak, ürünün kendisi için değil, ürüne uygulanan tasarım için kazanılmış bir haktır. Kanun koyucuların burada üzerinde durdukları konu, eğer bir ürünü başka bir ürüne mekanik olarak monte edebilmek ve / veya bağlayabilmek için ancak zorunlu biçim ve boyutlarda üretilen tasarımlar koruma görürse, bu hakka sahip olan, ürünün tasarımı üzerinde değil ürünün kendi üzerinde de bir hakka sahip olacaktır. Bu uygulamanın hayata geçmesi genel koruma anlayışı ile ters düşmektedir. Kazanılan hak, rekabeti engellememelidir. Örnek olarak; kilit ve kapı kolunu birbirine bağlayan parça korunursa kimsenin kapı kolu üretememesi verilebilir.

3. Avrupa Topluluğu'nda Tasarımların Koruması

6 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe giren Topluluk Koruması Tüzüğü, oldukça uzun süren bir çalışmanın ürünüdür. Bunu sebebi, Avrupa Birliği bünyesinde tasarımların korunmasını sağlamak amacı ile başlatılan çalışmaların, üye devletlerin mevzuatlarındaki farklılıkları uyumlaştırma zorluğu olmuştur. Topluluk içerisinde mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanmasının ardından, hem rekabeti hem de fikri sınai hakları koruma gereksinimi, topluluk tasarım korumasının oluşumuna sebep olmuştur. Üye ülkelerin fikri mülkiyet haklarına yaklaşımlarındaki farklılıklar, zaman içerisinde özellikle ticari alanda önemli sorunlar yaratmıştır. Uyumlaştırma amacı ile ilk olarak 1959 yılında oluşturulan bir çalışma grubunda başlayan çalışmalar, 1990'lı yıllara kadar kesintilerle devam etmiş, 1991 yılında AB Komisyonu yapılan çalışmalar sonucunda tasarımların korunmasına ilişkin Yeşil Kitap'ı (Green Paper) yayımlamıştır. Yayımlanan Yeşil Kitap, bugün yürürlükte olan tüzüklerin temelini oluşturmuştur. Bu çalışmaların ardından, 1993 tarihinde ise Direktif ve Tüzük Tasarımları yayımlanmıştır. Tasarımlar üzerinde yapılan tartışmalar da dikkate alınarak 13 Ekim 1998 tarihinde kabul

edilen Direktif yürürlüğe girmiştir. Tüzük en son hâlini 6 Mart 2002 tarihinde almıştır²⁸.

3.1. Topluluk Tasarımı Özellikleri

- Koruma, Topluluk üyeleri ile Topluluğa üye olmayanlara uygulanacaktır.
- Koruma 15 Avrupa Birliği üyesi devletleri kapsamaktadır. Böylece Topluluk için tek bir koruma olacaktır.
- Tescilsiz tasarım hakları otomatik olarak elde edilecektir; örneğin tasarım ürünlerinin koruması 3 yıl olacak ve orijinal tasarımın kopyalarının kullanımını tasarımcı engelleyebilecektir.
- Tescilli Tasarım haklarında koruma 5 yıl olacaktır ve 4 kez yenilenme hakkı bulunacaktır (25 yıl). Böylece tasarımcı pazardan kopmayacak ve farklı ürünlere yönelebilecektir.
- Tescilsiz tasarım koruması tescilli tasarıma göre sınırlı olacaktır. Tescilsiz tasarım sahibine 2. bir tasarımcının tasarımına itiraz hakkı tanımamaktadır.
- Topluluk Tasarımı uygulamalarında bireysel karakterde ve yenilikçi olacaktır.
- Tasarım açıklanması iş sirkülasyonu etkilerinden etkilenmeyecektir.
- Tasarım açıklaması; eğer başvuru ya da dosyalama tarihi ile ilan tarihi arasında en az 12 ay varsa başvuru sahibince halka sunulabilecektir.
- Tasarım sahibine tescilsiz tasarım 3 yıllık sınırlı koruma, bir sene içerisinde de daha kapsamlı, uzun süreli koruma olan tescilli tasarıma geçmesi önerilmektedir²⁹.

4. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'nda Tasarımların Korumasındaki Konumu

Türkiye, Avrupa Topluluğu tasarım korumasında önemi olan iki anlaşmaya da taraftır. Bu anlaşmalar ile topluluğa üye ülkeler ve topluluk dışındaki ülkelerin hukuklarında ve uluslararası ticaretlerinde aynı standartlara sahip olmaları amaçlanmıştır. Bu anlaşmalar, La Haye Anlaşması'nın Cenevre metni ve Locarno Anlaşmalarıdır.

4.1. Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Tescili Hakkında La Haye Anlaşması

La Haye Anlaşması, Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Tescilini sağlamak amacıyla oluşturulan bir anlaşmadır. La Haye'de 1925 yılında kabul

²⁸ T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu Kalkınma Planı Fikri Mülkiyet Hakları Özel İhtisas Komisyonu, *Sınai Haklar Ön Raporu*, Ekim 2005, s. 49.

²⁹ www.marpatas.com (E.T: 06.11.2009)

edilen anlaşma, 1 Haziran 1928 tarihinde 4 ülke tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. 1934 yılında Londra'da yapılan bir konferans ile değiştirilen anlaşma, 1925 metninin yerini almıştır. Anlaşmadaki ikinci büyük değişiklik 1960 yılında gerçekleştirilmiş ve 1 Nisan 1979 tarihinden itibaren 23 üye ülke tarafından uygulamaya başlanmıştır.

Tasarım korumasının;

- Yeni geliştirilmiş ürünlerin emniyete alınması,
- Tasarımcının ve üreticinin çalışmalarının yeteneklerinin ve yaratıcılığının ödüllendirilmesidir.

Anlaşmanın temel özellikleri şunlardır:

- Hükümetler arası kuruluşlarda bu metne göre anlaşmaya üye olabilecekler, böylece Avrupa Topluluğu, Tasarım Tüzüğü ile bağlantılı olarak La Haye Antlaşması'na üye olabilecektir.
- Taraf ülkeler standart belirlenmiş ülke ücreti yerine, kendilerine uygun bir ücret sistemi seçebilecekler, ancak bu ücret kendi ofislerine yapılan direkt başvurulardan alınan ücretlerden fazla olmayacaktır.
- Taraf ülkeler 6 ay olan reddetme süresini isterlerse 12 aya kadar uzatabileceklerdir.
- Başvurularda 30 aya kadar yayın erteleme süresi talep edilebilir. Bu süre başvuru tarihi veya rüçhan tarihi itibarıyla yapılabilir. Yayın erteleme süresi daha kısa olan üye ülkelere, kendilerinin uyguladıkları süre sonunda yayın yapılır. Üye ülkede yayın ertelemesi söz konusu değilse, başvuru sahibine, başvurusunu geri çekme şansı tanınacak, geri çekmediği takdirde yayın erteleme talebi dikkate alınmadan işlemler yürütülecektir.
- Yayın erteleme talebinin yapılmamış veya ertelemenin mümkün olmadığı durumlarda, uluslararası tescil, tescilden 6 ay sonra yayımlanacaktır.
- Yayın erteleme talebi olan uluslararası tescil başvurularında tasarım örneği fotoğraf veya grafik çizimlerle verilemiyorsa endüstriyel tasarımın bizzat örneği verilebilir. (Bu özellikle tekstil sektörü için geliştirilmiş bir avantajdır.)
- Uluslararası Tescilin ilk koruma süresi 5 yıl olup, 5'er yıllık süreler için yenilenebilir. Her bir taraf ülkede 15 yıldan az olmak üzere tescil kaydedilecek, ancak daha uzun süre toplam koruma öngören ülkelerde, kendi ülkelerindeki süre uygulanacaktır. Temel hükümleri yukarıda açıklandığı gibi olan La Haye Anlaşması'nın yeni Cenevre metninde ayrıca TRIPS hükümlerine de atıfta bulunarak, tasarım birliği (çoklu başvuru) ile ilgili özel hususlar da düzenlenmiştir.³⁰

³⁰ TPE, *Sinai Haklar İle İlgili Uluslararası Anlaşmalar ve İlişkiler*, Yücel Ofset Ltd. Şti., Ankara 2002, s. 9-10.

4.2. Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Sınıflandırılmasına İlişkin Locarno Anlaşması

Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Sınıflandırılması ile ilgili Locarno Anlaşması 1968 yılında yürürlüğe girmiş ve 1979 yılında tadil edilmiştir.

Sınai Mülkiyet konuları ile ilgili diğer uluslararası sınıflandırma sistemlerinde (Nice, Viyana ve Strazburg Anlaşmaları ile oluşturulan sınıflandırma sistemleri) olduğu gibi bu sistemde tescil edilen endüstriyel tasarımların kontrol altında tutulabilmesi, karışıklıkları gidermek ve tıkanıklığa yol açmamak, değişik ülkelerde tescil almak isteyen hem başvuru sahipleri hem de ofislere kolaylık sağlamak, zaman kaybını önlemek ve araştırmaları hızlandırmak bakımından ortaya çıkarılmıştır.

Sınıflandırma 32 ana sınıf ve 223 alt sınıftan oluşmaktadır. Ayrıca ürünlerin alfabetik listesi sınıf ve alt sınıflara göre yerleştirilmiştir. Bu listede değişik türde 6.250 ürün adı mevcuttur. Anlaşmaya üye ülkelerin yapacağı tek işlem resmî dokümanlarında tescili veya başvurusu yapılmış tasarımlarla ilgili ürünün sınıf ve alt sınıfının belirtilmesidir. Aynı işlem her türlü yayında da yer alacaktır.

Anlaşmaya üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Uzmanlar Komitesi periyodik olarak toplanarak Sınıflandırmayı revize etmektedir. Yürürlükte olan son sınıflandırma 1996 tarihli 6. yayındır. Anlaşmaya Paris Sözleşmesine üye tüm ülkeler katılabilir. Onay belgeleri Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı Genel Müdürlüğüne sunulmaktadır.

Sınıflandırmanın revize edilmesine yönelik çalışmalar üyelerin katılımıyla Uzmanlar Komitesi'nce yapılmaktadır. Ülkemizin söz konusu anlaşmaya katılımı 5.8.1997 tarih ve 97/9731 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygun görülmüş ve 30 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir³¹.

Sonuç

Dünya üzerinde yapılan ticaretin %10 gibi önemli bir oranı sahte ürünlerden oluşmaktadır. Bu durum her sene dünyada 200 ile 300 milyar avro kayba ve yaklaşık 200.000 kişinin işsiz kalmasına sebep olmaktadır³². Yapılan araştırmalar bu durumun gün geçtikçe arttığını bildirmekte ve özgün tasarımların uluslararası kanunlar ile korunması gerekliliğini önemle ortaya koymaktadır.

Ülkemizde 27 Haziran 1995 tarihli ve 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname, yürürlüğe girmesinin üzerinden 14 sene geçmesine rağmen henüz kanunlaşmamıştır. Gerek Avrupa Birliği mevzuatı ile uyum, gerekse Türk tasarım hukuku ve tasarım üretkenler açısından son derece önemli olan bu konunun çözülmesi için yapılan çalışmaların hızlandırılarak sonuçlanması gerekmektedir.

³¹ TPE, 2002, age., s. 12.

³² www.plagiarius.com (E.T. 06.11.2009)